

Note la „Abolirea omului” de C.S. Lewis (1943), la început de mileniu

Rodica ALBU

“For the power of Man to make himself what he pleases means, as we have seen, the power of some men to make other men what they please.”

C.S. Lewis, *The Abolition of Man*

În contextul dinamicii economice, politice, informaționale și demografice actuale, puțini mai au deschiderea – și încă mai puțini răgazul – de a-și pune problema drepturilor și îndatoririlor umanității privind conservarea patrimoniului cultural global. Două întrebări care apar în primă instanță vizează (1) definiția culturii sau, mai bine zis, ideile despre ce este cultura și (2) posibilitatea de a distinge, dincolo de módele și modélele propagate în anumite zone sau perioade, *un nucleu primordial* de valori a cărui distrugere ar însemna însăși distrugerea rasei umane.

Un răspuns parțial la prima întrebare ni-l oferă Dan Sperber prin prisma modelului „epidemiologic” lansat de acesta în volumul *Explaining Culture* :

„...o idee, născută în creierul unui individ, poate avea, în creierul altor indivizi, descendenți care-i seamănă. Ideile pot fi transmise și, fiind transmise de la o persoană la alta, se pot chiar propaga. Unele asemenea idei – credințe religioase, rețete culinare ori ipoteze științifice, de exemplu – se propagă atât de eficient încât, în versiuni diferite, pot ajunge să invadeze în mod durabil populații întregi. Cultura este alcătuită, în primul și în primul rând, din asemenea idei molipsitoare. Mai este, de asemenea, alcătuită din toate producțiile (ca scrieri, obiecte de artă, unelte etc.) a căror prezență în spațiul comun al unui grup uman permite propagarea ideilor. Merită încercată o explicație de ce și cum unele idei ajung să fie contagioase.

A explica cultura, așadar, înseamnă a explica de ce și cum anumite idei se întâmplă să fie contagioase. Aceasta impune dezvoltarea unei adevărate *epidemiologii a reprezentărilor*.”

(Sperber 1996: 1)

A doua întrebare pornește de la constatarea că în lumea de azi, când modele culturale se succed într-o dinamică amețitoare, dirijată de forțele care, conștient sau nu, fac politică culturală, apare tot mai clar riscul ca, prin abolirea valorilor tradiționale, să se anuleze însăși capacitatea omului de a distinge valoarea de non-valoare și, în ultimă instanță, să dispară din vocabularul jargonului internațional însuși conceptul de valoare. Acesta va fi fiind păstrat ca „obiect de patrimoniu”, adică de muzeu, dar fără acel suflu ce dă viață conceptelor și reprezentărilor active.

În acest context, merită adus în atenția publică românească un set de trei prelegeri academice ținute de profesorul englez C.S. Lewis, cunoscut cititorului român ca scriitor din traduceri apărute la noi în ultimii ani¹. Scrierile lui Lewis, străbătute de ceea ce Chad Walsh numea „creștinism clasic”², adică nici fundamentalist și nici modernist, operează cu trei concepte de bază :

- (1) acela de *natură*, adică sistemul tuturor fenomenelor în timp și spațiu;
- (2) cel de *Dumnezeu*, creatorul, salvatorul și susținătorul naturii și omenirii;
- (3) cel de *om* în raportul său cu natura, cu Dumnezeu și cu ceilalți oameni.

Cele trei prelegeri de care vorbeam au fost ținute în timpul celui de-al doilea război mondial și au fost publicate în 1943 sub forma unui eseu în trei părți intitulat *Abolirea omului*³.

Abolirea omului a apărut în premieră pentru cititorul român într-un volum alcătuit pentru – și în colaborare cu – studenți. Volumul, intitulat *Inklings. Litera și spiritul*⁴, conține selecțiuni *din și despre* opera a patru scriitori și oameni de cultură din spațiul anglo-saxon preocupați de explorarea multiplelor fațete ale spiritului uman și, cu deosebire, de studiul imaginației, al universurilor create de aceasta și al rolului pe care aceasta îl are în structurarea destinului individual și a celui colectiv, inclusiv la nivel planetar și cosmic. Cei patru se numesc C.S. Lewis (1898-1963), Owen Barfield (1898-1997), J.R.R. Tolkien (1892-1973) și Charles Williams (1886-1945)⁵, s-au făcut cunoscuți în Oxfordul interbelic sub numele colectiv de *Inklings* (engl. „stropi de cerneală”, dar și „bănuieli”, „idei vagi”, „aluzii”, „semne”) și au fost legați de o aleasă – și uneori incomodă – prietenie, sub deviza „adevărata prietenie înseamnă opoziție”. Opera lor, care, paradoxal, pare tot mai actuală pe măsura trecerii timpului, acoperă o paletă largă de preocupări, concretizate în prelegeri și studii universitare, eseuri scilpitoare și beletristică acoperind genuri diverse. Cei patru și prietenii de-ai lor, îndeosebi scriitorii fascinați de capacitatea mitopoietică⁶ a speciei umane, se adunau pentru, a discuta literatură și, în special, propriile proiecte literare, dar și pentru a dezbate probleme existențiale, morale și estetice. Întâlnirile aveau loc o dată sau de două ori pe săptămână, iar participanții nu se cruțau unii pe alții și, tocmai de aceea, fiecare a fost stimulat și ajutat să crească prin confruntarea cu ceilalți. Grupul îi avea ca „nucleu dur” pe C.S. (Jack) Lewis, distinsul profesor de literatură medievală și renașcentistă, și pe prietenul acestuia J.R.R. Tolkien, venit în 1925 de la Universitatea din Leeds, profesor de

¹ Acestea sunt: Lewis 1987, Lewis 1993, Lewis 1993, Lewis 1995, Lewis 1997, Lewis 1997-2003, Lewis 2004.

² Walsh, 1949: 171.

³ Tradus și ca *Desființarea omului*.

⁴ În cele ce urmează, vom numi acest volum INKLINGS.

⁵ În România, C.S. Lewis și J.R.R. Tolkien sunt tot mai populari datorită literaturii „pentru copii de toate vârstele” pe care au produs-o, însă Owen Barfield și Charles Williams sunt încă necunoscuți. Prin acest volum, la care au colaborat oameni de literă români și străini, cititorului român i se pune la dispoziție o selecție din și despre opera celor patru „Inklings”. Atât textele originale, cât și comentariile din diferite unghiuri privind personalitatea și opera lui Lewis, Tolkien, Williams și Barfield reflectă erudiția, trăirea și harul a patru spirite alese, creatori ei înșiși de spații imaginare (Lewis, Tolkien, Williams) sau exploratori ai acestora din diferite unghiuri – al istoriei literare și istoriei ideilor (Lewis, Barfield), al moralei creștine (Lewis, dar și Tolkien și Williams), al lingvisticii și filosofiei limbii (Barfield, Tolkien), al antropologiei și antroposofiei (Lewis, Barfield).

⁶ *Mythopoeic* în original. În limba română am preferat varianta *mitopoietic(ă)*, transparentă etimologic. O altă opțiune ar fi putut fi *mitopoetic(ă)*, creată prin analogie cu termenii medicali *hematopetic* și *angiopoeic* (substantive corespunzătoare: *hematopeză* și *angiopoeză*).

anglo-saxonă, bun cunoscător de greacă veche, latină, finlandeză și chiar „inventator de limbi”, iar din 1945, profesor de limbă și literatură engleză la Merton College⁷.

Cele trei prelegeri rostite de C.S. Lewis la King’s College, Newcastle (pe atunci parte componentă a Universității din Durham), în 1942, în plin război, cu conștiința responsabilității față de specia umană, își păstrează nealterată actualitatea, deoarece ridică problema afectelor, a valorilor, a politicilor culturale și a riscului îndepărtării de la însăși esența umană într-o manieră care ni le face contemporane.

Prima prelegere, intitulată *Oameni fără piept*⁸, pornește de la un manual școlar de limba și literatura engleză, dar și de la structura tripartită a omului, descris ca având o componentă cerebrală, una viscerală și, între cele două, una afectivă, emoțională, care le unește și le armonizează. Se demonstrează felul în care educația contemporană⁹ autorului (la nivel de școală și nu numai) dezechilibrează structura tripartită a omului prin manipularea școlarului în direcția ignorării – sau chiar a anihilării – liantului dintre „omul cerebral” și „omul visceral”, adică a centrului ființei, a „omului afectelor”. „Secând sensibilitatea elevilor noștri nu facem decât să-i transformăm în pradă mai ușoară în mâinile propagandistului atunci când se va ivi acesta” (INKLINGS : 92). Prin operațiunile curente de „demitizare” și de plasare la același nivel valoric a unei opere de artă și a unei reclame, de pildă, se ajunge la o anulare a unor ierarhii valorice tradiționale. Această „nivelare” valorică prin demitizare nu se face neapărat cu re-credință. Poate fi și o formă de întărire a minții elevilor în fața emoției. Credința lui Lewis este, însă, că singura formă de apărare împotriva falselor sentimente este cultivarea sentimentelor” (INKLINGS : 92). prin educarea centrului afectiv al ființei¹⁰ în direcția recunoașterii existenței unor valori obiective, cu „credința că unele atitudini chiar sunt adevărate, iar altele chiar sunt false, față de ceea ce este universul și de ceea ce suntem noi” (INKLINGS : 95). Lewis consideră că „stările emoționale pot fi în armonie cu rațiunea (când percepem plăcerea a ceea ce se cuvine aprobat) sau în afara armoniei

⁷ Întâlnirile aveau loc fie în camerele lui C.S. Lewis de la Magdalen College, fie, mai ales în dimineața zilelor de marți, în localul „Eagle and Child”, cunoscut și sub numele de alint „Bird and Baby”, un „pub” care încă își menține blazonul – profitabil – de gazdă a celebrului grup.

⁸ În original, *Men without Chest*.

⁹ Operațiunea ce se întreprinde prin manuale școlare și alte asemenea „este cea de a produce Oameni fără Piept. E ciudat că li se spune în mod obișnuit intelectualii. Aceasta le dă șansa de a putea spune că cel care îi atacă atacă însăși Inteligența. Nu este așa. Aceștia nu se deosebesc de alți oameni, nici printr-o pricepere ieșită din comun de a găsi adevărului nici prin vreo chemare autentică de a porni în căutarea lui. Ar fi chiar ciudat să fie așa: o devoțiune plină de perseverență față de adevăr, un frumos simț al onoarei intelectuale nu s-ar putea menține multă vreme fără ajutorul unui sentiment pe care Gaius și Titius l-ar putea demitiza la fel de ușor ca pe oricare altul. Nu este vorba de exces de gândire, ci de un defect în privința emoțiilor fertile și generoase care îi marchează. Capul nu le e mai mare decât unul obișnuit; dar ceea ce-l face să pară astfel este atrofierea pieptului de sub el.

Iar în tot acest timp – aceasta este tragi-comedia situației noastre – continuăm să cerem tocmai acele calități pe care le facem să fie imposibile. Cum deschizi un periodic, dai de afirmația că civilizația noastră are nevoie de mai multă „forță”, mai mult dinamism, sacrificiu de sine ori „creativitate”. Într-o manieră teribil de simplistă, îndepărtăm organul, dar pretindem funcția. Facem oameni fără piept, dar le cerem să fie virtuoși și întreprinzători. Rădem de onoare, dar suntem șocați când găsim trădători printre noi. Castrăm și ne așteptăm ca animalul castrat să fie bun de prăsilă” (INKLINGS: 98).

¹⁰ Importanța acestui centru al ființei este redescoperită de contemporanii noștri, care, în sfârșit, alături mult vehiculatului I.Q. și un E.Q., coeficientul emoțional. (A se vedea cartea lui Daniel Goleman, *Emotional Intelligence*, de curând tradusă și în limba română).

cu rațiunea (când percepem că acea plăcere e corectă, dar nu o putem simți)” deoarece „aprobările și dezaprobările noastre reprezintă astfel recunoașteri ale unor valori obiective și răspunsuri la o ordine obiectivă”. În sprijinul acestor idei sunt invocați deopotrivă Platon, Aristotel ori Sfântul Augustin, înțelepciunea indiană, cea chineză și cea a vechilor evrei. Se vorbește de „Calea pe care merge universul” (*Tao*), Legea cea adevărată (vechii evrei), armonia cu natura (Confucius), *ordo amoris* (Sf. Augustin).

A doua parte, *Calea*¹¹, este o demonstrație cu instrumente logice a faptului că, tot mai frecvent, etajul de sus, partea din noi ce se poate numi „omul cerebral”, este pus la treabă în scopul satisfacerii etajului de jos, visceral. Acest lucru se face fie prin încurajarea directă a acestui tip de demers, fie prin lansarea planificată a lozincilor stimulative, lozinci aflate în afara a ceea ce se poate numi Morala Tradițională, Legea Naturală, Primele Principii sau, cu un termen pe care Lewis îl preferă din comoditate, TAO. Aceasta este singura sursă a judecăților de valoare și subsumează legi scrise sau nescrise, dar prezente (încă) la toate popoarele, legi ca datoria față de copii și urmași și cea față de strămoși și părinți, buna credință și respectul pentru adevăr, legea binelui general și a celui particular, a compasiunii și generozității. Lipsa educației în sensul respectării acestor legi fundamentale pentru specia umană se întoarce împotriva speciei umane înseși.

„La ce bun să existe noi sisteme sau (așa cum se numesc acum) „ideologii”; toate constau din fragmente din însuși *Tao*, dislocate arbitrar din context ca întreg și apoi gonflete până la nebunie în izolarea lor și totuși datorând numai și numai lui *Tao* întreaga validitate pe care o au. Dacă datoria mea față de părinți este o superstiție, atunci tot așa este și datoria mea față de posteritate. Dacă dreptatea este o superstiție, atunci la fel este și datoria mea față de țară sau rasă. Dacă preocuparea pentru cunoașterea științifică este o valoare reală, tot așa este și fidelitatea conjugală.”

(INKLINGS : 109)

Or dacă Inovatorul – nume generic care în 1942-1943 putea fi asociat cu Hitler, dar sub care poate funcționa o părticică din fiecare dintre noi – dacă Inovatorul, în grija sa, de altfel lăudabilă, pentru Posteritate, plasează pe primul loc valoarea economică și își fixează ca obiectiv hrănirea și îmbrăcarea oamenilor, obiectiv pentru care lasă deoparte scrupulele privind dreptatea și buna-credință, atunci el nu mai acționează din interiorul Legii, ci din afara ei. Se respinge astfel tot ce poate fi marcat conceptual ca valoare, marele scop și marele triumf rămânând „cucerirea Naturii”, uitându-se că aceasta include și acea fărâmă dură de natură care s-a numit Conștiința omului.

Partea a treia, *Abolirea Omului*¹², pornește de la expresia „Cucerirea naturii de către om” – o expresie folosită frecvent în scopul descrierii progreselor din științele aplicate – și demonstrează posibilitatea reală ca puterea să fie exercitată de o minoritate din ce în ce mai mică, iar fiecare putere câștigată de către om să fie – chiar este – și o putere asupra și împotriva omului. Cu fiecare victorie omul este generalul care triumfă, dar, pe lângă aceasta, este și prizonierul din urma carului triumfal, afirmă Lewis (INKLINGS : 119).

¹¹ În original, *The Way*.

¹² În original, *The Abolition of Man*.

Este drept – și e normal să fie așa – că în toate epocile hrana și educația au fost căi de exercitare a puterii. Dar situația pe care o anticipă Lewis este nouă în două privințe. În primul rând, puterea va crește enorm. Nu datorită puterii, ci datorită fiecărei mame adevărate și fiecărui copil adevărat se mai păstrează, încă, ceva din starea de sănătate a rasei umane. Dar modelatorii noii ere, înarmați cu puterile unui stat omnicompetent și cu tehnici științifice irezistibile vor ajunge să obțină o rasă de specialiști în condiționare care efectiv pot modela posteritatea în orice formă doresc (cf. *Abolirea omului*, în INKLINGS : 117). Nu e nimic rău în aceasta dacă se acționează din interiorul lui *Tao*. Dar, și aici intervine al doilea aspect, lucrurile stau altfel decât în vechime. Educația veche „era un fel de propagare – oameni transmițând altor oameni omenia; cea nouă este simplă propagandă” (INKLINGS : 97). Pentru înțelepții din vechime, problema cardinală fusese cum să pună de acord sufletul cu realitatea, iar soluția fusese cunoașterea, autodisciplina și voința. Atât tipul uman pe care îl viza educația, cât și motivul pentru producerea acestuia erau prescrise de *Tao*, o normă căreia înșiși profesorii i se supuneau. Tânărul neofit era inițiat în misterele umanității – era „*lecția de zbor dată de către păsările bătrâne celor tinere*” (s.n. – R.A.). Acum însă – și în perspectivă – specialiștii în condiționări se emancipează. Nu se mai supun Legii Tradiționale, ci optează pentru un *Tao* artificial pe care vor să-l implementeze în rasa umană. Supușii lor nu vor fi necesarmente oameni nefericiți. „Nu mai sunt oameni. Sunt artefacte. Victoria finală a omului s-a dovedit a fi abolirea omului” (*Abolirea omului*, în INKLINGS : 119). Iar dacă procedeele propagate prin eugenie (spune Lewis, dar acum din păcate putem adăuga și clonarea) vor fi destul de eficiente, nu vor mai exista revolte, ci cu toții se vor instala confortabil în umbra specialiștilor în condiționări până la încheierea ciclului de viață al acestei planete (pe care Lewis, optimist, îl vede ca fiind atunci când se răcește soarele).

În încercarea – victorioasă – de a vedea „prin” lucruri, cucerind Natura pas cu pas, se uită faptul că „văzutul prin” ceva are ca singur rost acela de a vedea „ceva” dincolo – ne bucurăm că fereastra este transparentă ca să putem vedea grădina. Dar ce-ar fi dacă și grădina ar fi transparentă? Dacă vezi prin orice, atunci totul este transparent, inclusiv Principiile Primordiale. „O lume complet transparentă este una complet invizibilă”, conchide Lewis (INKLINGS : 128).

De fapt Lewis nu încearcă să pledeze pentru *Tao* cu argumente, pentru că validitatea Legii nu poate fi construită deductiv. Dar nu poate să nu remarce că civilizații ivite pe lume în diferite părți ale planetei, cel puțin aparent independent una de alta și marcate de credințe religioase distincte, recunosc aceleași principii morale fundamentale, ce vor fi izvorât, în primă și în ultimă și în eternă instanță, dintr-un singur centru, de unde au fost duse mai departe, spune Lewis, ca o boală infecțioasă (și aici Lewis anticipă modelul epidemiologic propagat de Sperber – v. *supra*) sau ca succesiunea apostolică (adaugă tot Lewis).

Aceasta demonstrație-avertisment nu este neapărat pesimistă. Dacă ar fi fost așa, nici nu și-ar fi avut rostul. Adevărata obiecție – și mesajul peste timp – „este aceea că dacă omul se va trata pe sine drept materie primă, materie primă va fi; nu materie primă ce urmează să fie manipulată de sine însuși, așa cum cu drag își imagina, ci manipulată de simpla poftă, adică de Natură pur și simplu, în persoana propriilor Specialiști în Condiționări dezumanizați” (INKLINGS : 123).

Cât despre concepția lui Lewis privind actul de creație – act generator de valori – o găsim explicată și ilustrată în alte scrieri ale sale. Lucrări ca *The Allegory of Love*¹³ and *The Discarded Image* sugerează opțiunea pentru o teorie „religioasă” a creației, opusă cultului narcisist al „geniului”. După Lewis, autorul nu dă viață vreunei forme de frumusețe sau înțelepciune cum n-a mai existat, ci încearcă să reflecteze cu mijloacele artei sale ceva din Frumusețea și Înțelepciunea Eternă. O teorie creștină a imaginației literare ar avea, așadar, „afinități cu teoria primitivă sau homerică conform căreia poetul este doar un întreținut al muzei”. Ar avea legătură și cu teoria platoniciană despre Forma transcendentă, parțial imitabilă pe pământ, dar în nici un caz nu ar fi consonantă cu ideea că literatura ori o altă formă de artă este o modalitate de expresie a geniului individual.

Valoarea reprezintă obiectivarea *esenței umane* în produse ale activității creatoare, fie ele culturale (în sens restrâns), materiale ori spirituale. Crearea unor tipare care blochează activarea Legii (pentru care Lewis împrumută termenul *Tao*) în om și activează, în schimb, atitudini psiho-mentale negative bruiază accesul la valorile morale fundamentale înscrise în noi, la principiile primordiale și orientează omenirea pe făgașul unui *Tao* artificial, inevitabil distructiv.

Felul în care valorile tradiționale sunt demontate, demitizate, relativizate, iar voința câtorva norocoși modelează „ideologii” după bunul lor plac se reflectă și în felul în care ne este afectată limba.

„Pe vremuri îi omoram pe oamenii răi; acum lichidăm elementele antisociale. Virtutea a devenit *integrare* și hărnicia *dinamism*, iar băieții demni de a primi o funcție constituie „material potențial” pentru funcții publice. Cele mai minunate dintre toate, virtuțile voinței și echilibrului – și chiar inteligența obișnuită – sunt etichetate drept *rezistență-la-vânzare-ieftină*.”

(INKLINGS : 124)

Desigur și un mare poet, care „a iubit și s-a hrănit cu limba sa maternă”, poate opera schimbări mari în limbă, „dar schimbările pe care le aduce el în limbă sunt în spiritul limbii însăși, căci el lucrează din interior. Din interiorul limbii care suferă, dar care i-a și inspirat schimbările” Așa este engleza lui Shakespeare față de Basic English – este „diferența dintre schimbarea dinăuntru și schimbarea din afară, dintre organic și chirurgical” (INKLINGS : 110).

Scopul educației – poate chiar scopul existenței – rămâne dezvoltarea fizică, emoțională, mentală și spirituală armonioasă, fără neglijarea nici unuia din compartimente. Re-cunoașterea, în deplină conștiință, a faptului că întreaga existență naturală este sfântă și că liberul arbitru – drept absolut, universal – incumbă o imensă responsabilitate, adică imense îndatoriri, ar trebui să fie baza pentru salvarea patrimoniului valorilor fundamentale – nemateriale – a căror actualizare impun rearmonizarea dintre „omul visceral”, „omul afectelor” și „omul cerebral” prin redescoperirea miezului

¹³ *The Allegory of Love* – substanțial studiu al poeziei medievale din secolul al XI-lea Languedoc și pînă în secolul al XV-lea englez, în care se insistă îndeosebi pe *Roman de la Rose* și *The Fairie Queene* și pe opera unor poeți ca Chaucer, Gower and Thomas Usk.

moral-emoțional armonios al ființei („the middle element”¹⁴), capabil, în corecta sa corelare cu rațiunea, să intuiască ierarhiile și prioritățile valorice.

„Cât timp suntem în Tao și vorbim din interior, putem vorbi de puterea Omului asupra lui însuși într-un sens cu totul analog autocontrolului individual. Dar din momentul în care pășim în afară și considerăm că *Tao* este doar un produs subiectiv, această posibilitate dispare. Ceea ce au oamenii acum în comun e doar o abstracțiune universală, un c.m.m.f.c, iar victoria Omului asupra lui însuși echivalează pur și simplu cu controlul de către Specialiștii în Condiționări asupra materialului condiționat, lumea post-umană pe care aproape toți oamenii de toate națiunile, unii cu știință și alții fără știință, se străduiesc să-o producă în prezent.”

(INKLINGS : 125)

Așadar, întregul traseu al omului în lume își păstrează caracterul optim atât timp cât evoluează în armonie cu Legea Naturală sau Morala Tradițională, pe care Lewis preferă să o numească concis *Tao*, iar nu în conformitate cu formula „omul învinge Natura”, care implică autodistrugerea.

„Revolta noilor ideologii împotriva lui *Tao* este revolta crengilor împotriva copacului : dacă rebelii ar fi să reușească, ar descoperi că s-au distrus pe ei înșiși. Minte umană nu mai are puterea de a inventa o nouă valoare, așa cum nu are cum să-și mai imagineze o nouă culoare primară sau, tot așa, să creeze un nou soare și un nou cer sub care să adaste.”

(INKLINGS : 109)

Exemplar prin logica discursului inspirată din retorica clasică, dar și prin pulsația morală a unei conștiințe profund responsabile, acest mesaj, lansat ca un avertisment în perioada mării conflagrații mondiale, rămâne de o tulburătoare actualitate.

Bibliografie

- INKLINGS = Albu, Rodica (ed.), *Inklings. Litera și spiritul*. C. S. Lewis, J. R. R. Tolkien, Charles Williams, Owen Barfield, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2004.
- Goleman, Daniel, *Inteligența emoțională*, București, Curtea Veche, 2001.
- Heenan, John, 2000. *Making Sense of Values* (<http://www.teachingvalues.com/valuesense.html>)
- Lewis, C.S., *Abolirea omului* [The Abolition of Man], traducere de Rodica Albu, în *Inklings. Litera și spiritul*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2004, p. 85-135.
- Lewis, C.S., *Creștinismul redus la esență* [Mere Christianity], Illinois, Societatea Misionară Română, Wheaton, 1987.
- Lewis, C.S., *Cronicile din Narnia* [The Chronicles of Narnia – șapte romane pentru copii], București, Editura RAO, 1997-2003.
- Lewis, C.S., *Departa de planeta tăcută* [Out of the Silent Planet], traducere de Mirela Rădoi, Cluj-Napoca, Editura Logos, 1995.
- Lewis, C.S., *Desființarea omului* [The Abolition of Man], traducere de Petruța-Oana Năiduț, București, Editura Humanitas, 2004.

---

¹⁴ După Lewis, „it is by this middle element that man is man: for by his intellect he is mere spirit and by his appetite mere animal”. (Lewis 1999: 15) – prin elementul de mijloc este omul om, căci prin intelect este doar spirit, iar prin poftă doar animal.

- Lewis, C.S., *Despre minuni. Cele patru iubiri. Problema durerii* [Miracles, The Four Loves. The Problem of Pain], traducere de Sorin Mărculescu și Vlad Russo, București, Editura Humanitas, 1997.
- Lewis, C.S., *Leul, vrăjitoarea și garderoba* [The Lion, the Witch and the Wardrobe], traducere de Rodica Albu, copertă și ilustrații de Val Munteanu, Iași, Editura Junimea – Chișinău, Editura Hyperion, 1993 (din ciclul *Cronicilor din Narnia*).
- Lewis, C.S., *Scrisorile lui Zgîndărilă. Scrisorile unui drac bătrîn către un drac tînăr* [The Screwtape Letters], traducere de Mirela Rădoi, Cluj-Napoca, Editura Logos, 1993.
- Lewis, C. S., *The Abolition of Man* (publicat pentru prima oară în 1943), Londra, Fount, 1999.
- Lewis, C. S., *The Allegory of Love. A Study in Medieval Tradition* (publicat pentru prima oară în 1936), Oxford, New York, Oxford University Press, 1977.
- Lewis, C. S., *The Discarded Image : An Introduction to Medieval and Renaissance Literature*, Cambridge University Press, 1994.
- Sperber, Dan, *Explaining Culture. A Naturalist Approach*, Oxford, Blackwell, 1996.
- Walsh, Chad, *C. S. Lewis, Apostle to Skeptics*, New York, Macmillan, 1949.

Notes on *The Abolition of Man* by C. S. Lewis(1943) at the Turn of the Millennium

The starting point of this article is *The Abolition of Man*, a celebrated rhetorical text based on the three lectures which the professor of Medieval and Renaissance English literature, writer and moralist C.S. Lewis delivered during the Second World War and which reflected an academic and humanist's worries under the specific circumstances of those times dominated by the Nazi terror. Rodica Albu uses Lewis's text as a pretext and, by reiterating his worries and revealing the immediacy of his demonstration for the contemporary world, she also raises the issue of the identification (from a contemporary perspective) and the preservation (beyond any cultural fads and fashions) of that nucleus of ultimate values whose destruction would mean the destruction of the human species itself.

*Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România*